

Instruktion för mönstring av Finullsfår

Text	Emma Styhr Barbro Nord Jesper Eggertsen Stefan Styhr
Illustrationer	Sophie Helander
Foto	Olof Kyrkander
Form	Emma Styhr
Ansvarig utgivare	Föreningen Svenska Finullsfår 2019

Om mönstring och tillvägagångssätt.....	4
Rasens och besättningens avelsmål.....	4
Rasbeskrivning	5
Praktiska förberedelser.....	6
Tips för ett bra genomförande	7
Så går mönstringen till	8
Individnummer och vikt.....	8
Kroppskonstitution.....	9
Arbetsgång	9
Huvud	10
Bett	11
Rygg	12
Svans	13
Könsorgan	13
Benställning	14
Klövar	16
Kroppskonformation.....	17
Arbetsgång	17
Bog (1 – 15 poäng)	19
Rygg (1 – 15 poäng)	19
Lår (1 – 15 poäng)	20
Ullbedömning.....	21
Arbetsgång	21
Färg (Vit, Svart, Brun)	22
Krus (Antal per 3 cm)	22
Längd	23
Ulltyp (Finull, Gobeläng)	23
Stapel (1 – 5 poäng)	24
Krusjämnhet (1 – 5 poäng)	24
Glans (1 – 5 poäng)	25
Täthet (Gles, Medel, Tät)	25
Ullfel (Dödhår, Märghår)	26
Hur ska man använda mönstringsresultaten?	27
Avelsvärdering.....	28
Lista med förkortningar	29

För att bibehålla och utveckla de goda egenskaperna som finns hos Finullsfåren är mönstring ett värdefullt verktyg. Ambitionen är att alla renrasiga finullslamm som föds varje år skall mönstras. Förhoppningen är att denna mönstringsinstruktion skall kunna användas både för att komma igång med mönstring i sin egen besättning såväl som vara en likriktare för de som mönstrat ett tag. Denna mönstringsinstruktion försöker så långt möjligt beskriva de olika momenten vid mönstring av Finullsfår. Man måste inte i detalj kunna alla olika begrepp från början, utan man lär sig efterhand som man mönstrar när man upptäcker det ena eller det andra hos enskilda djur – övning ger ju färdighet! Det viktiga är att vara konsekvent när du mönstrar, så att du gör likadant med alla lamm inom en och samma omgång.

Titta gärna på filmen som visar hur mönstring går till som ett komplement till dessa instruktioner. Den finns på föreningens hemsida www.finull.se.

Med förhoppning att dessa instruktioner ger stöd på vägen i ditt mönstringsarbete!

Föreningen Svenska Finullsfår
2019

Om mönstring och tillvägagångssätt

Mönstring handlar om informationsunderlag för urval, att veta vilka egenskaper olika lamm har (goda såväl som dåliga!), och vilka föräldrar som ger dessa egenskaper. Det kan ses som en beskrivning av djuren mer än som en bedömning. Informationen används som ett underlag för att göra ett medvetet urval av livdjur för att nå de avelsmål man har satt upp. Både av vilka vuxna tackor och baggar som ska behållas i avel, vilka lamm som ska rekryteras till livdjur, och vad man kan behöva förstärka sin besättning med för avelsdjur utifrån.

Alla lamm som mönstras och vars mönstringsvärden registreras i Elitlamm får avelsvärden. Avelsvärden är ett framräknat värde som anger det mest sannolika för vad ett specifikt djur kan tänkas nedärva för egenskaper. Värdena är jämförbara mellan olika år och mellan olika besättningar. Olikheter mellan olika mönstrare, olika årsmån, olika förutsättningar och slump jämnas ut i avelsvärdena. Tillspetsat kan man säga att vi mönstrar för att få avelsvärden! Det är dock inte helt sant då vi under mönstring också får viktig information om djurets funktionalitet och rastypiskhet, något som avelsvärdena inte säger någonting om.

Alla renrasiga finullslamm i besättningen skall mönstras! Att t ex endast mönstra de finaste djuren eller att utelämna de minsta ger missvisande avelsvärden. Det är faktiskt så att om man enbart mönstrar de bästa djuren kommer dessa att få sämre avelsvärden än de skulle fått om hela besättningen mönstras.

Vem som helst får mönstra lamm, men Föreningen Svenska Finullsfår har en lista på Föreslagna mönstrare, vilka man gärna får anlita. Dessa är rutinerade och erkänt duktiga mönstrare som är specialister på just Finullsfår, och som minst vartannat år får förnyat förtroende vid en sambedömning i föreningens regi. För att stötta besättningsägare som vill mönstra sina lamm själva, anordnar föreningen mönstringskurser med olika svårighetsgrad. En film är också framtagen för att visa hur man gör när man mönstrar sina finullslamm. Se föreningens hemsida för mer information (www.finull.se).

Rasens och besättningens avelsmål

Finullsfåret är en hotad lantras som i dagsläget är berättigad stöd från EU för att den ska bevaras. För att få detta stöd krävs bl a att man följer de avelsmål som är uppsatta i rasens avelsplan. En aktuell avelsplan finns på föreningens hemsida.

Avelsmålen i avelsplanen är generellt satta och varje besättning har stor möjlighet att själv bestämma sina mer detaljerade avelsmål. Det är mot dessa avelsmål som man efter genomförd mönstring väljer ut vilka djur man ska ta ut till avel, om man ska köpa in nya avelsdjur och vilka egenskaper de i så fall ska ha. Nedan följer rasbeskrivningen ur 2018 års avelsplan.

Rasbeskrivning

Rasen kännetecknas av att ullen är mjuk, glansig, silkig och finfibrig, och finns i färgerna vit, svart och brun. Ullen klassificeras i två typer, småkrusig så kallad finull och storkrusig så kallad gobelängull. Skillnaden mellan täck- och bottenull är liten och ullen är likartad över hela kroppen, vilket gör att hela fällan kan användas till samma ändamål.

Andra kännetecken är hög fruktsamhet, hög mjölkproduktion, goda modersegenskaper och att tackorna kan gå i brunst året om. Detta gör att finullsfåret är den fårras i Sverige som producerar högst sammanlagd lammvikt per tacka och år. Lamningarna underlättas av den triangulära och nätta huvudformen.

Finullsfårets huvud och ben är ullfria och glansiga. Svansen är kort (runt 15 cm) med bred bas och smal, ullfri spets. Öronen är små (ca 10 cm) och tunna, nosryggen är rak eller något konvex. Såväl tackor som baggar saknar horn. Rygglinjen är rak, benen smala och djuren rör sig smidigt och ger ett gracilt intryck. Vuxenvikten för tackor är 50 - 75 kg och för baggar 75 - 100 kg, men stora variationer förekommer.

Djuren är nyfikna, sociala och tillgivna med livligt temperament. De är goda fodersökare och har förmågan att, utanför dräktighets- och digivningsperioder, livnära sig på magrare beten och hagmark och lämpar sig därför väl till landskapsvård. Värdefulla egenskaper är finullsfårens "fyra ben": den unika ullen, de mjuka skinnen, det möra och smakliga köttet samt de goda reproduktionsegenskaperna.

Praktiska förberedelser

Mönstring bör ske när lammens ålder i medeltal är 110 – 120 dagar. Detta för att alla lamm ska mönstras i ungefär samma ålder, men också för att varken kropp eller ull är tillräckligt utvecklade innan dess. Mönstrar man tidigare än så är sannolikheten stor att både kropp och ull förändras avsevärt. Skiljer åldern inom besättningens lamm för mycket kan det vara bättre att dela upp mönstringen vid fler tillfällen, så att det blir så rättvisande som möjligt.

Börja med att skriva ut en mönstringslista, även kallat mönstringsprotokoll. Använder man Elitlamm, vilket rekommenderas, hittar man den där, med alla djur och viktiga data om dem redan ifyllt. Använder man inte Elitlamm kan man hitta en tom lista på Fåravelsförbundets hemsida, men man går då även miste om möjligheten att få avelsvärden och andra värdefulla hjälpmedel som programmet ger.

Samtliga lamm i besättningen av rasen Finullsfår skall mönstras. Man får alltså varken plocka ut speciella djur eller utesluta några.

Se ut en lämplig plats för att genomföra mönstringen på. Det kan vara inomhus eller utomhus, men bra ljusförhållanden är viktiga. Framförallt svart ull kräver bra belysning. Direkt solljus är olämpligt, då det kan bli svårt att bedöma ullen i så skarpt ljus, och det kan bli outhärdligt för såväl de som arbetar som för djuren.

Se till att ha en bra arbetsställning för mönstraren. Ett mönstringsbord med våg, där djuret står ca 60 cm upp och där huvudet kan låsas fast är det bästa. Har man inte tillgång till ett sådant får man vara uppfinningsrik för att se till att förut-sättningarna blir så bra som möjligt. Det är djurets högra sida som mönstras.

Minst en person utöver mönstraren behövs för att genomföra en mönstring. Denna person får då agera både sekreterare och djurhanterare. För optimalt flöde rekommenderas ytterligare en till två personer som kan ansvara för att ta fram djuren till mönstringsbordet och slussa ut djuren efter mönstring. Då kan mönstraren och sekreteraren helt fokusera på djuret som mönstras för tillfället. Sekreteraren bör ha gått igenom mönstringsprotokollet och tittat på listan med standardiserade förkortningar.

*Exempel på god arbetsställning för mönstraren och sekreteraren.
Notera att lammen står tätt samlade.*

Tips för ett bra genomförande

Lammen ska vara torra för att ullbedömningen skall bli rättvisande. För att slippa lägga tid på att fånga in djur under pågående mönstring är det bra om lammen är samlade relativt tätt i en fålla. I en stor besättning samlas alla lamm med fördel i en större fålla och slussas därefter in i en mindre fålla/box (6 – 10 djur) innan de lyfts upp för mönstring.

Det är viktigt med en lugn djurhantering, dels för djurens skull, men också för arbetsmiljön och för att mönstringsresultatet ska bli så rättvisande som möjligt – det är svårt att bedöma benställningen på djur som lägger sig ner i panik på mönstringsbordet.

När ett lamm har mönstrats klart är det bra med en snabb och enkel nedlyftning och eventuell sortering av djuren i olika fållor. Ofta kan de hoppa ned själva med lite guidning, så sparar man på mönstrarens kropp.

Sekreteraren placeras lämpligen mitt emot mönstraren, på andra sidan mönstringsbordet, för att samarbetet ska gå smidigt.

Så går mönstringen till

Det är viktigt att få till ett bra arbetsflöde. Utför momenten likadant och i samma ordning för alla lamm! Nedan framgår den ordning som de flesta använder och som följer mönstringsprotokollet. Det är förstås tillåtet att mönstra i den ordning man själv finner lämpligast.

Börja med att identifiera och väga djuret och bedöm dess kropps-konstitution (funktionalitet och rastypiskhet). Känn sedan på kroppen och gör en kropps-konformationsbedömning (kroppens förmåga till muskelansättning) Därefter görs en ullbedömning. Nedan följer ett avsnitt för respektive del. Där beskrivs hur bedömningen och registreringen går till. Rekommenderade förkortningar presenteras i fetstil löpande i texten och en lathund med alla förkortningar finns också på sista uppslaget.

Sist i mönstringsprotokollet finns en ruta för anteckningar i fritext. Den kan t ex användas till att markera livdjurskandidater (t ex LIV), någon sammanfattande kommentar (t ex FIN!), eller någon minnesanteckning (t ex Kontrollera härstamning eller Saknar öronmärke).

Efter avslutad mönstring säkerställs att alla lamm är mönstrade och ingen saknas enligt mönstringslistan. Skriv in vägningsdatum och mönstrarens namn på listan. Slutför mönstringen i Elitlamm genom att föra in resultaten i programmet, enligt instruktioner som återfinns i Elitlamm.

Individnummer och vikt

När ett djur står på mönstringsbordet läser man av individnummer på öronmärket och kontrollerar att det kön som står i listan, och därmed i Elitlamm om det används, överensstämmer med verkligheten.

Läs av vågen och registrera vikten avrundat till närmaste hela kg. Vägningen kan göras en annan dag än själva mönstringsdagen om det underlättar. OBS! På mönstringslistan anges *vägningsdatum*, inte mönstringsdatum, om det inte är samma dag som vägningen sker.

Kroppskonstitution

Att bedöma ett djurs kroppskonstitution innebär att man tittar på dess funktionalitet, och även hur rastypiskt djuret är. Avelsdjur bör ha god funktionalitet så att de får god hållbarhet och även förutsättningar för bra hälsa och djurvälstånd. Avvikelse i bettet kan ge problem vid idisslingen och det kan inverka negativt på djurets förmåga att beta. En rak rygglinje är viktig för djurens hållning. Fot- och benställningen skall vara korrekt för att benen ska hålla för ett vuxet avelsdjur med en vikt upp emot 100 kg, vilket både en bagge och en högdräktig tacka kan väga. Missbildningar kan förekomma, och då dessa kan vara ärftliga är de direkt olämpliga hos avelsdjur.

Att bedöma hur rastypiskt ett djur är handlar inte om att utesluta ett djur enbart för att det "ser fel ut", men vid valet av livdjur kan sådana egenskaper vara värda att beakta. Noteringar som gäller mindre allvarliga brister i djurets funktionalitet behöver inte heller nödvändigtvis vara ett utslagskriterium som avgör om djuret skall sättas in i avel eller ej, men det kan vara olämpligt i synnerhet om det är ett genomgående fel i besättningen.

Arbetsgång

1. Titta på djurets ansikte/huvud och notera eventuella icke rastypiska drag.
2. Känn i djurets mun om bettet är bra. Håll djurets mun stängd och känn längs framtandsraden. Den ska kännas jämn och "sluta tätt" mot broskkanten i överkäken. Avvikelse noteras.
3. Kontrollera att ryggen är rak.
4. Kontrollera att svansen är rastypisk och rak.
5. Kontrollera att snippa/pung ser ut som den ska. Känn på pungen med bägge händerna för att avgöra om testiklarna är lika stora och kan förflyttas något i höjdlid i pungen.
6. Kontrollera att fot- och benställning är funktionell.

I mönstringsprotokollet finns för denna bedömning två rutor att använda under sektionen Kropp: *Missbildningar* samt *Noteringar*. I Elitlamm finns fasta val för missbildningar, och övrigt registreras som fritext under notering.

Huvud

Horn över 2 cm noteras (**Horn**).

Inåtrullade nedre ögonlock (**Inrullade ögon**) är en missbildning som sannolikt är ärftligt och riskerar att ge ögoninflammationer och ögonskador.

Icke rastypisk öronlängd noteras (**Långa** eller **Korta öron**), riktvärde saknas på lamm, men 10 cm är medelvärdet på vuxna baggar.

Ull på huvudet (**Ull h**) är inte rastypiskt, notera om det förekommer, om det är i pannan (**Ull p**) eller på kinden (**Ull k**). Finullsfåren ska inte heller ha ull på benen (**Ull b**) enligt rasbeskrivningen, varför förekomst av detta skall noteras.

Rastypiskt små öron och ullfritt huvud.

Bett

Underbett (**Ub**) kallas det när underkäkens framtänder biter framför överkäkens broskkant (mer än ca 2 mm). Är underbettet mindre än så kallas det något underbett (**Nub**).

Underbett sida (**Ubs**) är när underkäkens framtänder biter korrekt mot överkäkens broskkant, men underkäkens hörntänder biter (ca 2 mm) utanför överkäkens broskkant. Tänderna på sidan är då något vinklade utåt. Är underbettet på sidan mindre än så kallas det något underbett sida (**Nubs**).

Överbett (**Öb**) kallas det när underkäkens framtänder biter (ca 2 mm) bakom överkäkens broskkant. Är överbettet mindre än så kallas det något överbett (**Nöb**).

Grip tag runt lammets nos och håll på så vis munnen stängd. Känn längs med framtänderna med pekfingeret för att kontrollera bettet.

Rygg

Hög manke (**Hm**) anges när rygglinjen är högre över bogen än vid korset, dvs. högre fram än bak.

Högt kors (**Hk**) anges när rygglinjen är högre på korset än på manken, dvs. högre bak än fram.

Om manke och kors är i jämnhöjd, men ryggen däremellan är sänkt, kallas det svank eller sänkt rygg (**Svank**). Är ryggen istället högre kallas det höjd rygg eller stram (**Stram**).

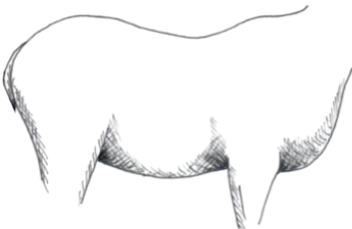
Bogen är knipt (**Knipt**) när det ser ut som man dragit åt en livrem bakom bogpartiet. Högdräktiga tackor med knipt bog kan få andningsproblem.

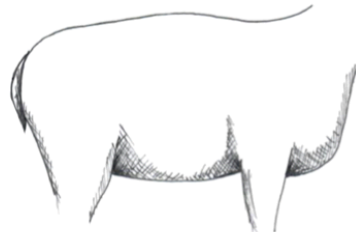
Hög manke

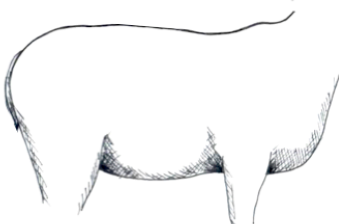
Högt kors

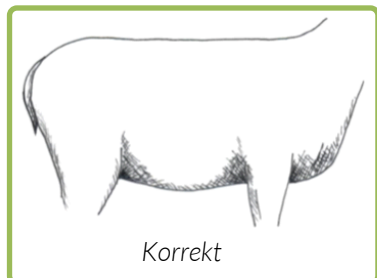
Svank

Stram

Knipt

Korrekt

Svans

Kroksvans (**Kroksv**) upptäcks genom att känna igenom svansen. Ibland kan man tydligt se en knäck på svansen. Kroksvans kan bero på att svansen fått en skada, men kan också vara en ärftlig defekt, varför det skall noteras.

Finullsfåret har normalt kort svans. Upplevs svansen onormalt lång (>15 cm), noteras lång svans (**Lång sv**). Även för mycket ull på svansen är icke rastypiskt och skall noteras (**Ull sv**). Svansens smala del ska vara ullfri och vara mer som en hårpensel längst ut.

*Rastypisk svans med ullfri spets,
ser ut som en pensel längst ut.*

Könsorgan

Kryptorkism (**Kr**) är en ärftlig missbildning där en eller båda testiklarna är kvar i bukhålan.

Små testiklar (**Små test**) är en ärftlig missbildning som medför att baggen är mindre fertil, då det finns ett starkt samband mellan fertilitet och testikelstorlek.

Det kan även vara så att den ena testikeln är mindre, vilket noteras som ojämna testiklar (**oj test**). Även det är en ärftlig missbildning. Är en eller båda testiklarna svullna (**Svullen/svullna test**) är det ett observandum, men måste inte vara ett utslagskriterium. Ta reda på orsak och behandla om det behövs. Om det är en inflammation i testiklarna, kan den leda till minskad spermaproduktion och nedsatt fruktsamhet.

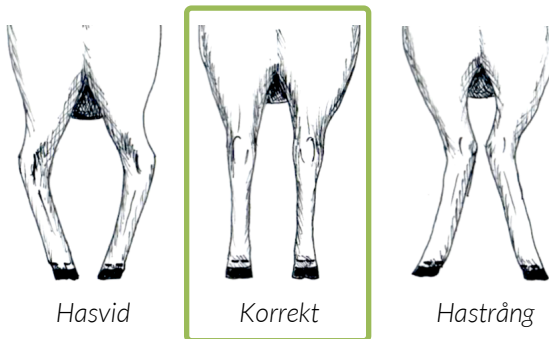
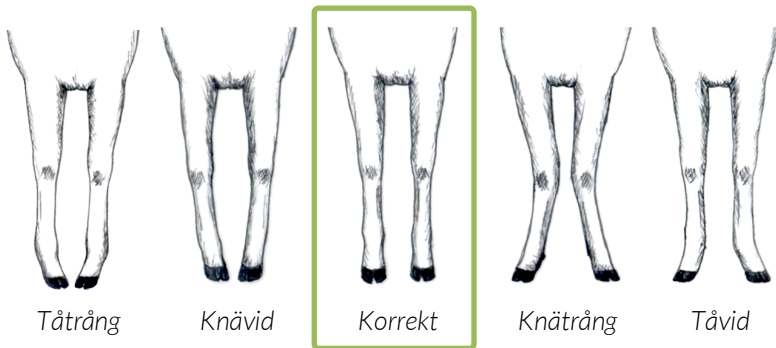
Tacklamm kan bli tvekönade (**Tvek**) vilket är en missbildning och gör att de både kan ha hon- och hankönsorgan i olika utsträckning, ibland även testiklar. Tvekönade tackor är infertila.

Benställning

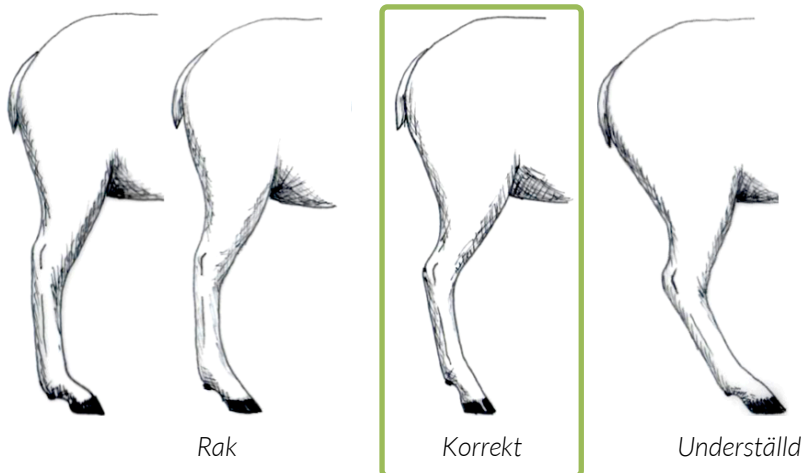
Det är viktigt att benställningen är korrekt för att djuret ska vara funktionellt även när det blir större och tyngre. Benställningen kan vara svårbedömd vid mönstringen, då djuren ofta är oroliga och inte står ordentligt. Försök att få djuret lugnt så att det står någotsånär avslappnat för att kunna göra en så korrekt bedömning som möjligt. Benställningar nedärvs i stor utsträckning och har stor betydelse för djurets hållbarhet och hur klöven slits.

Framifrån och bakifrån bör benen se parallella och raka ut. Knätrång (**Knätr**) och hastrång (**Hastr**) är när fram- respektive bakbenen är "kobenta", dvs. inte är parallella utan inåtgående vid leden. Motsatsen är knävid (**Knäv**) och hasvid (**Hasv**), som alltså är när fram- respektive bakbenen är "hjulbenta".

Tåtrång (**Tåtr**) är när klövarna vinklas in vid kotan, dvs. vid leden ovanför klöven, och tåvid (**Tåv**) är när klöven vinklas ut vid kotan. Det kan även vara bara ena benets kота som pekar fel, då kallas det skev kота (**Skev**).

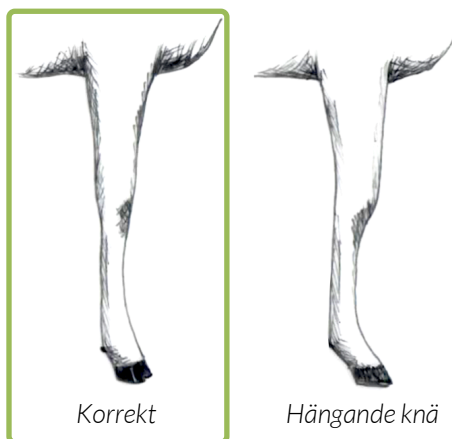

Sett från sidan skall knäleden se rak ut medan hasleden skall vara lätt vinklad för att benställningen skall bedömas som korrekt. För liten hasvinkel benämns rakhasig (**Rakh**) och för stor vinkel benämns underställd (**Underst**).

För att "kompensera för" en rak has är det inte ovanligt att kotan blir vek – som illustreras längst till vänster.

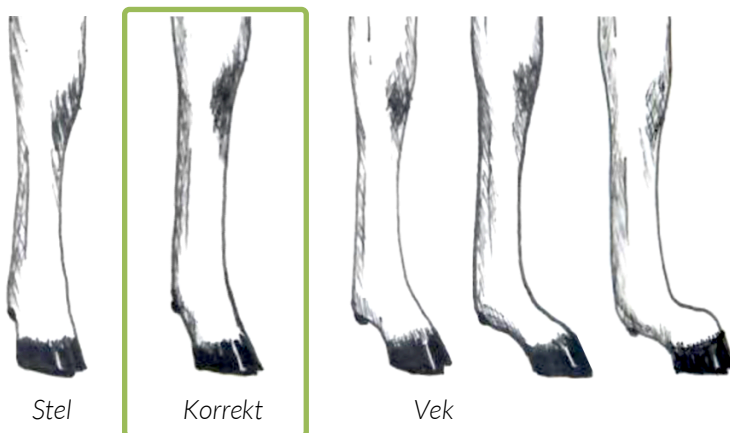
Hängande knän (**Häng kn**), även kallat krumma ben, är när frambenen inte riktigt går att "räta ut" sett från sidan. Detta är inte önskvärt.

Sett från sidan skall kotorna, leden ovanför klöven, vara något vinklad både på fram- och bakbenen. Det är i denna led mycket av "stötdämpningen" sker när djuret rör sig.

Veka kotor (**Veka kot**) är när benet sjunker ner för mycket, och stela kotor (**Stela kot**) är när benet och klöven utgör en rak linje.

Notera att bilderna illustrerar frambenens kotor, men även bakbenens kotor bedöms på samma sätt.

Klövar

Klövarna ska ha korrekt form och klövhalvorna ska vara lika stora.

Bredklöv (**Br klöv**) är en missbildning med mycket hög arvbarhet där ytterklöven är betydligt större än innerklöven.

Spretklöv (**Spretkl**) är ett extremt stort mellanrum mellan klövhalvorna. Det kan ge upphov till obalans i klöven och ge djuret problem.

Utväxt klöv (**Utv klöv**) är när nageln viker sig utåt från foten istället för in under klöven när den växer. Det ökar risken för klövproblem.

Kroppskonformation

Bedömningen av kroppskonformationen syftar till att avgöra hur stort djuret är sett till dess benstomme och köttansättning. Man kan uttrycka det som *mängden kött på ett givet skelett*.

Bedömningen av kroppskonformationen vid mönstring skiljer sig något mot den som görs av en slaktkropp, eftersom mönstring främst görs för att välja ut livdjur, medan slaktkroppsbedömningen främst intresserar sig för köttvolymen. Vid mönstring är man intresserad av att bedöma hur mycket djuret utnyttjar sin möjlighet till muskelbyggnad. Det innebär till exempel att ett litet djur med låg vikt kan få en bättre bedömning än ett tyngre och större djur, trots att det tyngre djuret har bredare kropp och mer muskler totalt sett. Det lilla djuret kan ha runda muskler som "fyller ut" benstommen, medan det större djurets muskler inte på samma sätt känns fylliga. Då får det större djuret en lägre bedömning trots att det väger mer och har bredare benstomme, eftersom man förväntar sig av det tyngre djuret att det skall ha en både bredare och fylligare kropp.

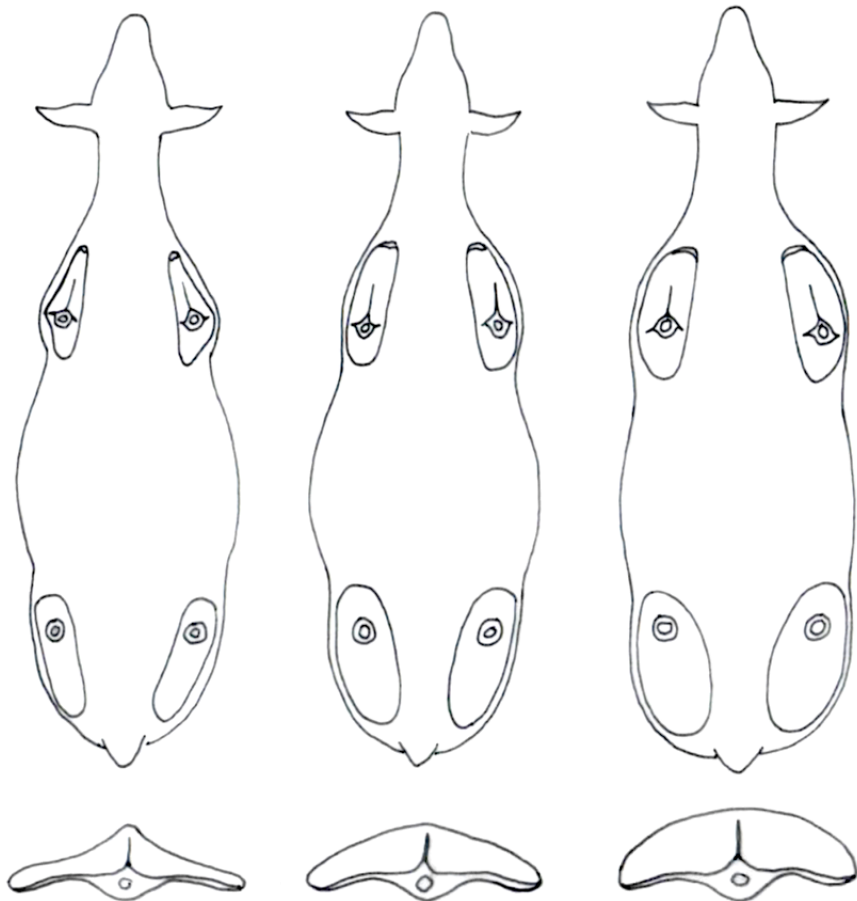
Bedömningen består av tre delar, där man klassar bog, rygg och lår var och en för sig. Tillsammans ger de tre värdena viktig information inte bara om hur stort djuret är utan också om hur djuret ser ut – om det är balanserat eller ojämnt. Det är eftersträvansvärt att ett livdjur har samma bedömning rakt över de tre delarna, då kan man tala om "en harmonisk kropp" – djuret skall ha en bra och jämn bredd tillika jämn höjd. Det är viktigare att djuret är balanserat än att det får en hög klassning när det skall användas i avel. Det skall också ha ett tillräckligt brett skelett för att kunna bära och föda lamm på ett långsiktigt hållbart sätt.

Arbetsgång

Bedömningen görs på tre ställen på kroppen, först bogen, sedan ryggen och sist låret. Det kan vara lämpligt att känna igenom alla tre ställen innan man bestämmer sig för en siffra för respektive del.

Poäng sätts på de tre delarna var för sig på skalan 1 – 15. Finullslammen ligger oftast inom spannet 4 – 8 poäng. Sedan görs en sammanvägning av de tre värdena till en bokstav enligt EUROP-skalan, vilket är den skala som slaktkroppar bedöms efter. EUROP-värdet fås genom att beräkna medelvärdet av de tre poängen och jämföra det med skalan nedan. Exempel: 657 blir O+ och 778 blir R-.

Poäng: 15 14 13 12 11 10 9 8 7 6 5 4 3 2 1
EUROP: E+ E E- U+ U U- R+ R R- O+ O O- P+ P P-

Konkav, 3 - 4 p

Plan, 5 - 6 p

Konvex, 7 - 8 p

Illustration av bog och lår respektive rygg i genomskärning. Notera att man inte gör en regelrätt slaktkroppsbedömning, dvs. enbart tar hänsyn till köttmängden, utan bedömningen görs utifrån hur väl musklerna fyller ut skelettet.

Nedan följer en instruktion av hur bedömningen av respektive kroppsdel görs samt en beskrivning av vad som krävs för olika poäng.

Bog (1 – 15 poäng)

Bogen bedöms genom att känna med en hand på vardera sidan om djuret, över bogen, samt bredden över bogbladen. Det är bredden och fyllnadsgraden som bedöms. För att erhålla hög poäng, omkring 7 – 8 på bogen, ska den vara bred och rundad över bålen och kännas plan på manken, bogbladen skall sitta brett isär och ge plats åt ryggraden innanför. Om djuret känns smalt över bålen och ryggen, och om bogbladen är spetsiga istället för parallella, får djuret omkring 4 i poäng.

För livdjur är det bra med bredd i bogen för att som framtida dräktig tacka kunna få ordentlig plats med lungorna när fostren tar mycket plats i magen. Som slaktkropp eftersträvas en fyllig bogstek.

Bogen bedöms med en hand på vardera sidan, samt genom att känna uppe på manken.

Rygg (1 – 15 poäng)

Ryggen bedöms över länden, mellan revbenets slut och korset, lättast med hela handen över ryggen. Det är både bredden och fylligheten av ryggmuskeln som bedöms. Bredden känns över ryggradens sidoutsnitt. För att få omkring 7 – 8 poäng krävs att djuret i förhållande till sin storlek har både god bredd över ryggen samt fylliga, rundade muskler. Ett djur som både är smalt och spetsigt över ryggen ges 3 – 4 poäng.

Som livdjur skall djuret ha en tillräckligt bred kropp för att få bra plats för både foster och inälvor. Som slaktkropp fås en muskelfyllad sadel.

Ryggmuskelns bredd och fyllighet bedöms genom att känna med hela handen över ländryggen

Lår (1 – 15 poäng)

Låren bedöms lättast med båda händerna, med vänster hand högt upp på baklåret där det är som fylligast, och med den högra handen känner man upp mot ljumsken. Poängen blir hög, omkring 7 – 8 när musklerna är stora och rundade och fyller händerna, respektive låg, omkring 4, när djuret snarare känns ”benigt”.

Livdjur skall ha tillräckligt med muskler för att kunna röra sig bra, baggar skall t ex orka betäcka och som slaktkropp skall låret kunna ge en ordentlig stek.

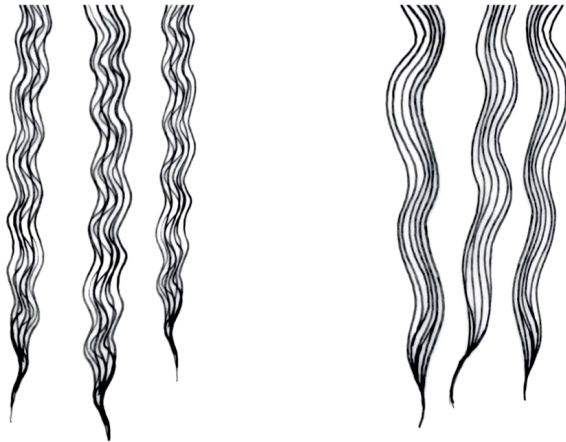

Känn med båda händerna på lårmuskeln.

Ullbedömning

Ullen bedöms utifrån hur rastypisk den är. Den skall vara finfibrig, glansig och ha god stapelbildning. Ullen skall också vara likartad över hela kroppen, då maximeras mängden ull som kan användas till ett och samma användningsområde utan att sorteras i olika fraktioner. Att ullen är relativt lång är också eftersträvansvärt, då en allt för kort ull kan vara svår att bearbeta och ju längre ullen är desto mer ull har lammet producerat. Detta bedöms genom parametrarna längd, stapel, krusjämnhet och glans. Man bedömer även ullens krusighet och täthet, men dessa parametrar har inga rekommendationer för hur de skall vara utan skall snarare ses som en beskrivning av det aktuella djurets ullegenskaper.

Den typiska ullen hos ett finullsfår samlar sig i koniska staplar och kan vara antingen väldigt finkrusig och kallas då för finull, eller vara något vågigare, och kallas då för gobelängull.

Typiska staplar från finullsfår är något koniska och avsmalnande mot spetsen.

Arbetsgång

Bedömningen skall göras på djurets högra sida. Efter att ha noterat färgen räknas antalet krus per tre centimeter samt ullens längd mäts. Till detta används mätstickan som bifogas denna mönstringsinstruktion. Ullen klassificeras utifrån antalet krus per tre cm. Därefter poängsätts stapel, krusjämnhet och glans, och en bedömning görs av hur tät ullen är. Under arbetets gång görs noteringar om avvikelser hittas, så som förekomst av märghår, avvikande färg på ullen eller om

bukullen återfinns för högt upp på sidan. Man kan även notera om djuret har extra bra ull, t ex om den känns extra mjuk. Nedan följer en beskrivning av hur respektive bedömningsområde går till samt hur de noteras i protokollet.

Färg (Vit, Svart, Brun)

Först bestäms djurets färg. Finullsfår har endast tre olika färger; Vit (**V**), Svart (**S**) och Brun (**B**). Vid tveksamhet tittar man på djurets huvud och i undantagsfall på benen. Ibland förekommer avvikande färg eller flerfärgade djur, men dessa kan sägas ha en faktisk grundfärg som är just vit, svart eller brun, och det är denna färg som skall anges. Det bör dock registreras om djuret är ojämnt i färgen (**Brokig**), har enstaka fläck/fläckar (**Fläckig**), samt om färgen är avvikande, t ex grå nyans, tvåfärgad ull (skiftar färg tvärs över ullens längdriktning), eller om ullen har blekta toppar.

Vita strån (**Vs**) anges om det förekommer i svart eller brun ull. Om det är enstaka vita strån (**Evs**) anges det. Notera även förekomst av mörka strån om det förekommer i vit ull (**Ms**), och enstaka mörka strån (**Ems**).

I huvudsak är det färgen på ullen som sitter på kroppen som bedöms, men färgavvikelser på huvud och ben bör också anges i protokollet. Färgfläckar skall anges med plats, t ex **Vit h** för vitt på huvudet (på svarta/bruna djur) eller **vit bläs**. Rådjursfärgat huvud och ben anges som **rdj h** respektive **rdj ben**.

Krus (Antal per 3 cm)

Det finns ett samband mellan en ullfibers diameter och dess krusighet; ju krusigare en ullfiber är desto tunnare är den. Parametern antal krus/3 cm kan därför ses som ett mått på ullens tjocklek.

Bedömningen görs en handsbredd (ca 1 dm) nedanför ryggraden bakom/vid sista revbenet. Ta en ullstapel och lägg den utan att sträcka ut den, mot mätstickan. Räkna antalet krus från huden till tre centimeter ut. Man skall försöka räkna alla krus, även om det kan vara svårt att se då det är fler än 10 – 12 stycken per tre cm.

Mycket svaga krus eller avsaknad av krus noteras som **Rak ull** som en komplettering till värdet som anges för antal krus/3 cm.

Ullen läggs platt mot stickan vid mätning av både krus/3cm och längd.

Längd

Ullstapelns längd mäts på samma ställe som krusantalet, dvs. en handsbredd nedanför ryggraden bakom/vid sista revbenet. Mätstickan sätts ända in mot huden. En stapel läggs platt längs med stickan: hela stapeln i sin fulla längd skall mätas, men ullen skall inte sträckas så att krusen rätas ut. Även stapelns yttersta spets skall ingå i måttet. Avrunda till hela centimeter.

Längden är intressant eftersom ju längre ullen är desto mer ull kommer djuret att producera. Längden påverkar också ullens spinnegenskaper.

Ulltyp (Finull, Gobeläng)

Klassificering av ullen sker utifrån antalet krus per 3 cm. Ull av typerna gobeläng respektive finull är rastypiska för finullsfår.

1 – 5 krus per 3 cm innebär gobelängull (**G**)

6 krus eller fler per 3 cm innebär finull (**F**)

Finull

Gobelängull

Observera att finull i detta sammanhang inte har med rasen att göra, utan är en ulltyp, det vill säga en beskrivning av ullens kvalitet och hur den ser ut. Både finull och gobelängull är glansig, mjuk och har en stapel som i huvudsak innehåller strån av likartad grovlek, dvs. det är inte någon nämnvärd skillnad mellan täckhår och bottenull.

Ibland förekommer en för rasen icke önskvärd ulltyp, som inte är kopplad till antal krus/3 cm utan till ullens kvalitet. Det är crossbred-ull som är vaddig och bulkig, och känns sträv och är mattare. Staplarna är cylindriska och inte lika avsmalnande mot spetsen som den rastypiska ullen. Om sådan ull finns utbredd över i stort sett hela djuret klassificeras ulltypen som C-ull/crossbred (**C**). Om det bara är på en viss del av kroppen klassificeras ulltypen som finull eller gobeläng och C-ull skrivs då som en notering, gärna med specifikation om var den sitter på djuret. Oftast återfinns C-ull på korset (bakre ryggen) när den förekommer, då noteras **C-ull kors**. Om ulltypen för hela djuret klassificeras som C-ull skall man ändå mönstra övriga ullparametrar utifrån den vanliga skalan, eftersom en annan normskala (som används vid mönstring av crossbred-ull) skulle påverka hela besättningens avelsvärden.

Stapel (1 – 5 poäng)

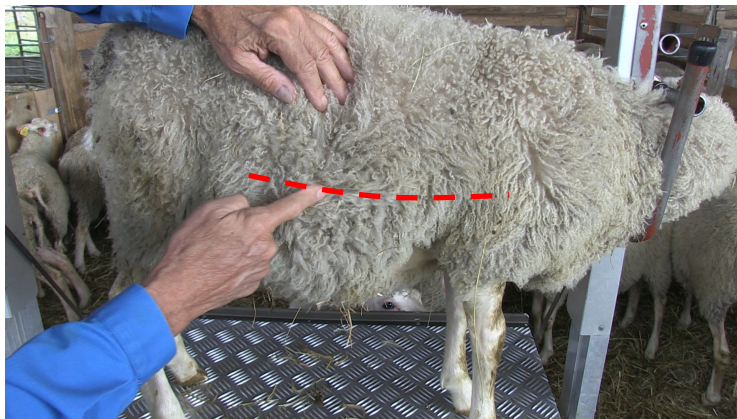
Bedömningen avser ullens förmåga att bilda sammanhängande staplar. För att bedöma detta tittar man på hela djurets sida och "bläddrar som i en bok" bland staplarna. Poängskalan är 1 – 5, där 1 innebär att nästan inga staplar bildas och 5 poäng innebär att ullen formerar sig i helt separata staplar – "boksidorna faller isär", det skall inte förekomma något "spindelnät" mellan staplarna. För att få 5 poäng skall staplingsförmågan vara lika god över hela sidan, inklusive låret och uppe på ryggen, om ett parti är sämre drar det ned poängen. Notera skillnaden mellan lika staplingsförmåga och lika staplar; staplarna måste inte vara lika stora över hela sidan utan det som bedöms är hur jämn staplingsförmågan är över lammets kropp.

Krusjämnhet (1 – 5 poäng)

Krusjämnhet är ett mått som bedömer hur pass likartat antalet krus är över hela djuret, och således hur lika ullfibrernas tjocklek är sett över hela djuret. Bedöm om antalet krus per 3 cm är lika eller avviker jämfört med det första mätstället. Poängskalan är 1 – 5, för 5 poäng krävs att det är samma krus över hela djuret.

En annan avvikelse handlar om utbredningen av den jämna ullen. Ibland kan bukullen som är kortare, tunnare och ofta krusigare, smyga sig upp på sidan av djuret – den eftersträvsansvärda ullen skall sitta på så stor del av kroppen som

möjligt. Ibland bildas som en skarp kant mot den övriga ullen, vilket även försämrar jämnheten på skinnen. När bukullen återfinns för högt upp på sidan av djuret noterar man bukull sida (**BUS**). Det kan också sänka poängen för krusjämnheten, då denna ull kan vara betydligt krusigare än den på resten av djuret. Om gränsen inte är så markerad och kruset är ganska likt noterar man det som något BUS (**NBUS**).

Djur med NBUS, notera hur bukullen avviker från den övriga ullen och att den återfinns för högt upp på sidan.

Glans (1 – 5 poäng)

För att kunna bedöma glansen är det viktigt att ljuset är bra, för mörkt eller direkt solljus gör det svårt. Mörk ull kan vara svårare att bedöma glansen på, detsamma gäller även djur med riktigt finfibrig ull. Glansen bedöms vid samma ställe som krus och längd mättes på, men gäller förstås för hela djuret. Släta ut krusen och sträck ullen, t ex runt ett finger, för att få en enhetligare yta att bedöma glansen på. Poängskalan är 1 – 5. Djur med 5 i glans riktigt "lyser". Ju högre glans desto mindre smuts fastnar i ullen.

Täthet (Gles, Medel, Tät)

Ullens täthet bedöms som gles (**G**), medel (**M**) eller tät (**T**). I en tät fäll syns knappt huden mellan staplarna, medan det i en gles fäll är mellanrum runt staplarna. Man kan också känna genom att krama med handen om ullen för att bedöma hur tät ullen känns. En tät fäll innebär att djuret kan producera mer ull, men det är inte alltid önskvärt med för tätta fällar. Notera att parametern täthet inte bedöms med en poängskala, utan beskrivande ord används.

Ullfel (Dödhår, Märghår)

Det finns två former av ullfel som förekommer hos Finullsfår och som skall registreras vid mönstring: dödhår (**DH**) och märghår (**MH**). Om det bara är ett mycket litet parti med märghår anges det som något märghår (**NMH**). Dödhår är (korta) grövre strån som lossnat från huden men ligger kvar i ullen och inte krusar sig. De ser ofta ut som grova ögonfransar. Märghår är strån som oftast inte krusar sig som den vanliga ullen utan är något rakare. De är skörare, känns sträva och har ingen lyster. De förekommer oftast på låren. Ett sätt att avgöra om det finns märghår är att dra loss en liten tuss ull och försöka dra av den. Märgull brister lätt och låter annorlunda mot annan ull som är stark och brister med ett "snäpp". Märgull kan också låta lite frasig när man hanterar den, medan annan ull är tyst.

Dödhår, här ett svart i vit ull. Det är vanligast att dödhår är vita, både i vit och färgad ull.

Hur ska man använda mönstringsresultaten?

När mönstringen är klar är det dags att analysera resultaten och dra slutsatser om aveln i sin besättning. Är det många lamm som har en viss egenskap? Är den bra eller är det något man vill avla bort? Skiljer det sig från tidigare år? Hänger det ihop med en viss förälder eller föräldralinje? Försök hitta "teman" i besättningen, titta gärna på noteringarna och summera goda och mindre bra sidor. Några frågor man kan ställa: Är funktionaliteten bra? Hur ser benställning och ryggar ut på besättningsnivå? Är det många lamm som har ett visst bettfel? Är det framförallt finkrusig eller storvågig ull bland djuren?

Några exempel:

Generellt sett är bogen mindre (lägre klassad) än vad som är önskvärt, men låren är bra.

Flera av lammen har inslag av mörghår, och de är alla avkomma till tre tackor som är systrar.

Antalet lamm med underbett har ökat, jämfört med tidigare år.

När analysen är gjord och slutsatserna dragna kan dessa användas till att bestämma nästa års avel. Vilka egenskaper vill man förbättra och utveckla i sin besättning – spara de djur som bäst stämmer överens med önskemålen! Väg också in andra egenskaper som inte mönstras, t.ex. modersförmåga och lynne. Ska några djur tas ur avel? Ska något nytt livdjur köpas in?

Vi använder samma exempel som ovan:

För att få upp bogstorleken hos lammen bör nästa bagge som införskaffas ha ett högt mönstringsresultat på bogen.

Överväga att inte betäcka dessa tre tackor i framtiden, alternativt bara spara avkomma från dem som inte har tendens till mörghår.

Överväga att bli noggrannare att inte spara/ta in djur med tveksamt bettfel i avel. Vara uppmärksam om bettförsämringen får någon synbar effekt, t.ex. genom minskad viktuppgång eller problem vid idissling.

Detta var bara några exempel och tolkningar. Syftet är att aktivt använda mönstringsresultaten för att rikta aveln i sin besättning mot de uppsatta målen, oavsett vilka dessa är. Genom att göra medvetna val i sin avel kan man på sikt bygga upp en god besättning som uppfyller de önskemål man har, eftersom aveln

är ackumulativ, dvs. de avelsframsteg som görs ett år finns kvar och byggs på av kommande generationer.

Avelsvärdering

Två gånger per år sker en så kallad avelsvärderingskörning i Elitlamm. I samband med det uppdateras alla avelsvärden och de lamm som mönstrats får egna avelsvärden. Titta i Elitlamm efter avelsvärdena som dina djur fått. Även vuxna djur som inte själva mönstrats men som fått avkomma som mönstrats får avelsvärden, så titta på alla djurs avelsvärden i din besättning! Avelsvärdena kan användas enligt samma princip som mönstringsresultaten ovan – dels för att se mönster i din besättning på styrkor och svagheter, och dels för att identifiera djur som har extra bra eller dåliga värden. Läs gärna mer om avelsvärdering på Fåravelsförbundets hemsida för att bättre förstå alla siffror du fått fram om dina djur!

Finullsfårets ull skall vara glansig, ha god stapelbildning och vara jämn över hela kroppen!

Lista med förkortningar

Kroppskonformation

Poäng: 15 14 13 12 11 10 9 8 7 6 5 4 3 2 1
EUROP: E+ E E- U+ U U- R+ R R- O+ O O- P+ P P-

Huvud och bett

Horn över 2 cm = **Horn**

Inrullade nedre ögonlock = **Inrullade ögon**

Icke rastypisk öronlängd = **Långa** eller **Korta öron**

Ull på huvudet = **Ull h**, i pannan = **Ull p**, på kinden = **Ull k**, på benen = **Ull b**

Underbett = **Ub**, något underbett = **Nub**

Underbett sida = **Ubs**, något underbett sida = **Nubs**

Överbett = **Öb**, något överbett = **Nöb**

Rygg och svans

Hög manke = **Hm**

Högt kors = **Hk**

Svank eller sänkt rygg = **Svank**

Höjd rygg eller stram = **Stram**

Knipt bog = **Knipt**

Kroksvans = **Kroksv**

Lång svans = **Lång sv**

Ull på svansen = **Ull sv**

Könsorgan

Kryptorkism = **Kr**

Små testiklar = **Små test**

Ojämn testiklar = **oj test**

Svullna testiklar = **Svullen/svullna test**

Tvekönad = **Tvek**

Benställning

Knätrång = **Knätr**
Hastrång = **Hastr**
Knävid = **Knäv**
Hasvid = **Hasv**
Hängande knän = **Häng kn**
Rakhasig = **Rakh**
Underställd hasvinkel = **Underst**
Veka kotor = **Veka kot**
Stela kotor = **Stela kot**
Tåtrånghet = **Tåtr**
Tåvidhet = **Tåv**
Skev kota = **Skev**
Bredklöv = **Br klöv**
Utväxt klöv = **Utv klöv**
Spretklöv = **Spretkl**

Ull

Vit = **V**, Svart = **S**, Brun = **B**
Ojämn i färgen = **Brokig**
Enstaka fläck/fläckar = **Fläckig**
Vita strån = **Vs**, enstaka vita strån = **Evs**
Mörka strån = **Ms**, enstaka mörka strån = **Ems**
Rådjursfärgat huvud = **rdj h**, Rådjursfärgade ben = **rdj ben**
Mycket svaga krus = **Rak ull**
Finull = **F**, Gobeläng = **G**, C-ull/Crossbred = **C**
Bukull sida = **BUS**, något bukull sida = **NBUS**
Gles = **G**, Medel = **M**, Tät = **T**
Dödghår = **DH**
Märghår = **MH**, något märghår = **NMH**

Europeiska jordbruksfonden för
landsbygdsutveckling: Europa
investerar i landsbygdsområden